

om fattigdomsproblemet, børnene og »nykterheten«. For hver periode gennemgås problemets konkrete karakter, samfundets ideologi og løsningsstrategi. Man viser også her, hvordan ideologien ændrer sig sammen med de tilsigtede konkrete ændringer.

Det man bemærker som den største forskel mellem denne fremstilling i forhold til, hvad jeg ellers kender af socialhistoriske fremstillinger er ædruelighedsproblemet fremtrædende plads. Forklaringen må dog være den simple, at rusmiddelkonsumtionen er et klart samfundsskabt problem i modsætning til den herskende ideologiske holdning, som betragter det som et af individet selvskabt problem, og dette ønsker man forståeligt nok at ramme en pæl igennem.

Begge bøger kan anbefales som en introduktion til det sociale område, specielt fordi de ikke betragter det sociale område snævert, men sætter det i sammenhæng med på den ene side arbejdsmarkedet og arbejdsmarkedspolitikken, de faglige organisationer og deres overenskomster og på den anden side berører finansieringspolitikken i forbindelse med de sociale ydelser.

Som en slags læsevejledning vil jeg anbefale at starte med K. S., da dennes bog er klarest bygget op teoretisk metodisk og bedst struktureret.

»Loven forbyder med sit majestætiske krav på lighed både den rige og den fattige at sove under broerne, at tigge på gaden og at stjæle brød.«
Anatole France.

Claus Valeur Nissen

Diskussion

KRITIK AF EN »REALANALYSE«

Kirsten Ketscher, Steen Rønsholt og Henrik Zahle

I Retfærd nr. 1 har Peter Blume skrevet en artikel »Arbejdskraftens organisering – om eksklusivaftaler« med den prætentive undertitel »ansatser til en retsteori«. Når vi har ønsket at komme med en kort kritik af denne artikel, er det netop fordi præventionsniveauet medfører nogle modsigelser, der er langt fra at være dialektiske.

Forfatteren stiller sig den opgave på grundlag af en undersøgelse af en »retlig konstruktion«, nemlig eksklusivaftaler, at »angive en mulig fremgangsmåde, som en marxistisk retsteori vil kunne anvende ved realanalyser« (s. 52). Dette er naturligvis en relevant opgave, men når den tages op, må det ske under stadigt hensyn til det begyndende stade, som udviklingen af en marxistisk retsteori befinder sig på. Dette hensyn tager forfatteren ikke, og hans skråsikre anvendelse af marxistisk teori på en dom som grundlag for en retsteori har ført til fejltagelser og kan afskrække andre, mindre ambitiøse.

Vi kan ikke her komme med en tilbundsående kritik af artiklen, men må bl. a. af tidsmæssige grunde koncentrere os om følgende udvalgte punkter:

1. Metode
2. Begrebsanvendelse
3. Gældbegreb
4. Domsvalget
5. Domsanalysen

Metode

Forfatteren udleder i korthed den metode, som han vil anvende til analyse af eksklusivaftaler således (s. 56–57): Først skitseres den politiske økonomis metode som beskrevet af Marx i Indledningen til Grundrids. Dernæst overføres denne metode uden videre på retlige fænomener. Forfatteren beskæftiger sig ikke med, hvorvidt eller hvorfor det er forsvarligt mekanisk at anvende en metode, der af Marx bruges til forklaring af politisk økonomi, på retlige forhold – et spørgsmål der hører til retsteoriens mest centrale problemer. Bevægelserne: nedstigen fra det konkrete til det abstrakte – opstigen til det konkrete, fyldes helt vilkårligt med de retlige begreber: »retssætninger/dom« som både »konkret fremtrædelsesform« og »empiri«, mens

neddykningens abstrakte stadig er det »økonomiske væsen«, der fungerer som »den grundlæggende forståelsesramme« for retsforholdene, hvis konkrete udformning står i nær forbindelse med klassekampen.

Bortset fra den diskutabile anvendelse af en metode fra den politiske økonomi, så viser denne opdeling mellem retten og dennes bagved liggende sociale faktorer, at forfatteren ikke har øje for et af de mest påtrængende problemer i konstruktionen af en materialistisk retsteori, nemlig en forståelse af selve *retsformen*. Denne tages simpelthen som givet, idet den beskrevne metode kun omfatter studiet af rettens *indhold* og derfor ikke gør det muligt at undersøge sammenhæng mellem indhold og form. Retten er blot et hylster, der passivt lader sig fylde efter udviklingen til enhver tid af klassekamp og kapitalismens behov.

Dette punkt hænger sammen med den *retsteori*, som er antydning i metoden, og som vi vender tilbage til.

Begrebsanvendelse

Den politiske økonomis begreber anvendes på et konkret materiale uden noget formidlende mellemlid hverken i en retsteoretisk forståelse eller blot udbygget i en politisk-økonomisk analyse af den danske kapitalisme. Denne end ikke antydede forståelse for de problemer, dette medfører, indebærer en række inkonsistenser. Et eksempel:

Begrebet totalkapital (eller repræsentant for totalkapital) anvendes uden forklaring og tilsyneladende i flæng på

- Arbejdsgiverforeningen (s. 62 note 55), måske ud fra den opfattelse, at mange enkeltkapitaler tilsammen må udgøre en totalkapital.
- Staten (s. 64, ideelle totalkapital), angiveligt fordi den ikke er underlagt konkurrencen.
- Domstolene (s. 68), fordi de garanterer gennemførelsen af de statslige regler.

For såvel staten som domstolene siges det senere, at klassekampen kan gennemtvinge en kapitalirrationel regel, og klassekampens niveau kan sætte sig igennem i domsolenes praksis (bl. a. s. 75). Hvordan rimer det med den entydige rolle som (repræsentant for) totalkapital?

Systematiseringen af de konflikttyper, som domstolene behandler, er et andet eksempel på forfatterens måde at presse konkrete fænomener ind i helt upræcise kategorier for den politiske økonomi. Der kan ifølge forfatteren være tale om følgende konflikter: »1) konflikter mellem arbejderklassen og enkeltkapitaler, 2) konflikter mellem arbejderklasse og totalkapital, 3) konflikter mellem arbejderklassefrak-

tioner, 4) konflikter mellem enkeltkapitaler og totalkapital, 5) konflikter mellem enkeltkapitalfraktioner og 6) forskellige mellemlagskonflikter« (s. 68–69).

En horisontal opdeling mellem kapital og arbejderklasse specificeres ved nogle vertikale fraktioner/enkeltkapitaler, og de resulterende grupper sættes op i alle tænkelige kombinationer, hvor begreber på helt forskellige planer modstilles suppleret af de noget ubestemte »mellemlagskonflikter«. Denne ordleg har ikke noget at gøre med en systematisering af de af domsolene behandlede konflikter.

Det er i øvrigt ikke klart, om systematiseringen går på, hvem der er *parter* under processen, eller hvilke samfundsmæssige *interesser* der er baggrund for konflikten. Dommen henføres under 1) og 3), det sidste vel på grund af konflikten mellem de to arbejderklassefraktioner 'chauffører' og 'vognmandsægtefæller der kører som chauffører'! Denne placering tyder på, at det er interesserne der er bestemmende. Systematiseringen skulle således gøre op med, hvilke typer af interesser der kan gøre sig gældende i domstolsprocesser. Kan mellemlagene ikke komme i konflikt med andre end sig selv – eller er det for svært at skematisere? Hvor er småborgerskabet?

Disse spørgsmål fører videre til forfatterens forudsatte klasseanalyse. Efter omtale af forskellige afgrænsninger af arbejderklassen hedder det: »I denne artikel vil vægten blive lagt på, hvilket forhold der består imellem ansætter og ansat. Således vil den kontrakt, der indgår mellem en chauffør og en vognmand, blive opfattet som afspejlende et grundlæggende modsætningsforhold« (s. 56). Den der er ansat, tilhører arbejderklassen. Afgrænsningen bliver herved rent juridisk. Selv om forfatteren måske heller ikke vil være tilfreds med denne afgrænsning, er den central for artiklen. For på den ene side er denne vide bestemmelse en forudsætning for, at den dom, der er undersøgelsens egentlige objekt, lader sig presse ind i artiklens problemstilling og kan betragtes som et udtryk for konflikter inden for arbejderklassen og mellem denne og en enkeltkapital. På den anden side er denne klasseanalyse så utilfredsstillende, at det – som det skal vise sig – ikke er muligt at gennemføre en ordentlig analyse af afhandlingens problemstilling på grundlag af dommen.

Gældbegreb

Et af de mere ambitiøse indslag i artiklen er forfatterens forsøg på at opstille et »materialistisk 'gælden'-begreb«, som skal være egnet til at vise, hvordan »en marxistisk retsvidenskab kan systematisere og

klarlægge sine resultater« (s. 74). Om en lov eller dom er 'gældende', afhænger af om den er i overensstemmelse med de »behov, der udspringer af en kapitalistisk produktionsmåde« og svarer til »den udvikling, som klassekampen har antaget på det pågældende retsområde (s. 75). Dette gældbegreb skal bl. a. kunne benyttes til »at afdække klassekampens gennemslag i den retlige overbygning« (s. 75).

I denne generelle form er begrebet uskadeligt og uinteressant, bl. a. fordi forholdet mellem det kapitalrationelle og klassekamp er helt uafklaret (hvilket ikke bebrejdes forfatteren). Vi ser derfor på begrebsdannelsens anvendelse i artiklen.

I sit historiske rids af eksklusivaftalerne omtaler forfatteren tre funktioner:

- 1) lige konkurrencebetingelser
- 2) arbejdskraftens reproduktion
- 3) arbejderklassens organisering

Vi vil ikke her gå ind på en nærmere kritik af denne opstilling, men nøjes med at tage den som udgangspunkt for diskussion af gældbegrebet. Efter at have påvist, at de to første funktioner i vidt omfang har mistet deres betydning, således at eksklusivaftalernes hovedfunktion i dag er at tjene som middel i klassekampen (på arbejdernes side – forstår sig), genopliver forfatteren alligevel de førstnævnte funktioner som »nødvendige funktioner for kapitalen«. Kun gennem denne inkonsekvens overfor sine egne resultater bliver det muligt at nå frem til at betragte dommen som kapitalirrationel (s. 74, 75).

Bortset fra denne tilsyneladende forkerte anvendelse af kategorisk fastslåede resultater gemmer denne forsimplede objektivisering af gyldigheds- og rigtighedsbegreber på en fundamental uklarhed. Det skulle nemlig være en funktion af begrebsdannelsen, at det skulle være muligt at bestemme klassekampsniveauet ud fra bl. a. klassekampens gennemslag i domme. Imidlertid betegner forfatteren dommen som forkert ud fra denne betragtning: »at det ikke er i overensstemmelse med kapitalens behov at lade eksklusivaftaler være ugyldige, idet resultatet også har sammenhæng med klassekampens konkrete niveau på det pågældende tidspunkt« (s. 75). Men når dommen her kaldes forkert, beror dette på en anden målestok for klassekampens niveau end den der i øvrigt arbejdes med i artiklen.

Denne inkonsistens hænger sammen med, at forfatterens bestemmelse af kapitalens behov og klassekampens niveau er ganske overfladisk.

Når dommen betegnes som forkert, burde forfatteren have stillet sig spørgsmålet, hvorfor dommen så alligevel fik det resultat, den fik. Dette

spørgsmål må stilles inden for en bredere problemstilling om forholdet mellem produktivkræfternes udvikling, politisk økonomi, ideologi m. v., og rettens form og indhold. Forfatteren går ud fra en basis – overbygningsmodel, som vel kan bruges til husbehov. Men er der tale om et simpelt kausalforhold? Hvilken betydning har organisatoriske, politiske forhold inden for de rammer, som de økonomiske behov sætter? Dette omfattende problemkompleks forlanger vi ikke, at forfatteren skulle beherske, men en erkendelse af disse komplicerede rammer for en dom under analyse er nødvendig for at undgå forhastede begrebsdannelser og konklusioner.

Domsvalget

Forfatterens retsteori og domsanalyse skal mødes i en forståelse af domme på baggrund af det kapitalrationelle og klassekamp. Til illustration af dette har forfatteren valgt at analysere UfR 1975 s. 42 H, der drejer sig om, hvorvidt en taxavognmands kone er omfattet af en eksklusivaftale med Chaufførernes fagforening. Dommen forekommer os bemærkelsesværdigt uegnet til forfatterens formål.

For det første er sagerne om eksklusivaftaler inden for transportområdet hovedsageligt udsprunget af strid mellem fagforeninger (denne problemstilling holdes jo iflg. note 1 uden for artiklen) og er derfor ikke relevante for forfatterens emne om eksklusivaftalernes funktion i forholdet mellem arbejde og kapital.

For det andet er vognmandsområdet atypisk. Strukturen inden for det område, hvortil dommens personer hører, er præget af småborgerlig organisationsform, kun i beskedent omfang underlagt kapitalistisk akkumulation, ligesom f. eks. »den frie købmand« og familiebruget.

Hvor transport og produktion underlægges kapitalistisk produktionsmåde, forsvinder hustruen ud af virksomheden. At sagen førtes mellem en fagforening og en gruppe af ægtefæller, viser netop problemets særegne karakter. Det er kun på grund af forfatterens rummelige klassebegreb, at den arbejdende ægtefælle som ansat hos manden kan henføres til arbejderklassen.

Til trods for at hustruers kørsel kun har beskedent betydning (s. 72 note 104), undser forfatteren sig ikke for at fastslå, at dommen er »i arbejdsgivernes interesse, vendt mod arbejderklassen, et direkte indgreb i klassekampen« (s. 74).

Domsanalysen

I analysen af dommen skal det vise sig, om den af forfatteren skitserede

metode har ført til forståelse af dommens indhold. Domsanalyse findes imidlertid slet ikke. Det anføres blot, at »det centrale spørgsmål som dommen rejser, er forholdet mellem organisationen og ægteskabet« (s. 73), hvilket vi helt kan tilslutte os, men der går slet ikke ind på denne problemstilling – nemlig hvorvidt kvinder antages at høre under familieretten eller arbejdsretten i tilfælde af, at de to områder overlapper hinanden – bortset fra en henkastet bemærkning om det anakronistiske i at opfatte ægtefæller som eet retssubjekt – et resultat der blot bygger på en henvisning til »den almindelige lovgivning« (s. 73).

Der gives ingen forklaring på dommens resultat. Dette hænger sammen med, at forfatteren ikke har søgt mere konkret at se på de økonomiske og organisatoriske forhold, der gør sig gældende på dommens område. Det er en fundamental fejl ved analyse af danske domme at se bort fra den småborgerlige produktion og fra den særlige organisering af arbejdet inden for den hertil hørende familiestruktur. Hustruens forhold kan naturligvis ikke betegnes som et ansættelsesforhold svarende til lønarbejde.

Et næste led i analysen måtte være en påvisning af kapitalens underlæggelse af transportområdet og de deraf følgende konflikter mellem 'selvstændige vognmænd' og kapitalistisk organiseret transport. I denne konflikt griber den organiserede arbejderklasse ind, i dette tilfælde ved hjælp af eksklusivaftaler. Men hvordan, med hvilken interesse o. s. v. kan man ikke se uden at undersøge, hvilken funktion en 'normalisering' af den medhjælpende hustrus status, nemlig ved en formel tilnærmelse til et lønarbejderforhold, har.

Ved valget mellem at opretholde en småborgerlig arbejdsorganisering eller understøtte tilnærmelsen til det almindelige lønarbejde stod domstolene i en vanskelig situation. Dette afspejler sig i mindretal i højesteret og i en modificerende domskommentar.

Når disse emner ikke er taget op, mangler domsanalysen. Og der er ikke nogen forbindelse mellem forfatterens referat af dommen og de ovenfor citerede karakteristikker.

Vi må derfor være uenige, når forfatteren med vanlig ubeskedenhed indleder sin omtale af dommen med at anføre, at det »tilstræbes illustreret hvorledes kritiske domskommentarer kan udformes« (s. 70 note 99).

Afslutning

Vi har i vores kritik begrænset os til en påvisning af de fejl og uklarheder, som findes i Peter Blumes artikel. Vi vil slutte med nogle enkle, generelle erfaringer fra denne kritik, der kan tages som et mere kon-

struktivt bidrag til arbejdet med en marxistisk retsteori.

1. Først og fremmest gælder det om at afgrænse sit emne – og begrænse sig. »Reformismen og nødvendigheden af at forene den økonomiske kamp med en revolutionær politisk kamp« falder uden for artiklen (s. 53 note 1), men alt andet viger forfatteren ikke tilbage fra at tage fat på. Det er halsløs gerning at forsøge sig med retsteori, metodelære, domstolsklassificering, mønsteranvisning på domskommentar, undersøgelse af et retligt institut, inden for en enkelt artikel.

2. Det retlige forstås integreret i en samfundsteori. Dette hovedsynspunkt må ikke føre til mekaniske udledninger fra abstrakte kategorier til konkrete judicielle fænomener.

3. Ikke alene må man (stræbe efter at) behandle et retligt forhold i forbindelse med en økonomisk forståelse, der befinder sig på samme konkretiseringsniveau som det retlige. Men også andre elementer af samfundsforståelsen må med: ideologiske, politiske o. s. v.

4. Behandler man f. eks. en dom, er det afgørende at holde fast i denne dom: Hvad er det netop denne dom angår? Det er fristende at »se denne dom som udtryk for ...«, og så kommer den stadige uformidlede sammenføring med det kapitalistiske samfunds væsentlige træk. Her ved fortæller man ikke andet end, at man tilslutter sig denne almene opfattelse (og det er selvfølgelig noget), men domsbehandlingen bliver postuleret og kommer på grund af den manglende formidling ikke til at illustrere grundsynspunktet og udvikle samfundsforståelsen.